

Andrzej Pelisiak*

Materiały krzemieniarskie ze stanowiska Wysoka 1, pow. łańcucki (badania 1995)

Chipped stone material from Wysoka 1, łańcut district (excavations 1995)

This study contains information about flint materials discovered at the site 1 in Wysoka, łańcut commune. This inventory consists of 57 items. Most of them were discovered in the context of features of the Mierzanowice culture. They are made mainly of Świeciechów flint, and they are of typical Early Bronze Age flintwork nature (half-products of bifacial axes, backed blade knife). In addition, not numerous Neolithic artefacts of the Malice culture were discovered there.

KEY WORDS: flint material, Mierzanowice culture, bifacial products, Świeciechów flint

Submission: 28.04.2023; Acceptance: 09.05.2023

1. WPROWADZENIE

Inwentarz krzemieniarski, który jest przedmiotem niniejszego opracowania został odkryty w trakcie badań wykopaliskowych wielokulturowego stanowiska Wysoka 1, pow. łańcucki, przeprowadzonych w 1995 roku pod kierunkiem Wojciecha Blajera (Blajer 1998). Materiały te dokumentowano w ramach wykopów (oznaczonych numerami I–XIII) i obiektów. W pierwszym przypadku lokalizowano je w obrębie warstw mechanicznych opisanych przedziałami głębokości mierzonymi od powierzchni gruntu. Zabytki odkryte w obiektach były dokumentowane w ich częściach (opisanych jako „ćwiartki”) oraz warstwach mechanicznych określonych przedziałami głębokości. Niekiedy dokumentacja zawiera dodatkowe informacje o położeniu odkrytych przedmiotów, np. „przy dnie jamy”. Na identycznych zasadach dokumentowano miejsca odkrycia innych kategorii zabytków (por. Adamik-Proksa 2022). W katalogu lokalizacja zabytków jest taka, jak w przekazanej mi dokumentacji. Cały materiał został umieszczony pod jednym numerem inwentarza Muzeum

Okręgowego w Rzeszowie (2982 MRP); materiały z kolejnych jednostek eksploracyjnych są opatrzone kolejnymi numerami PKW. Do opracowania przekazano mi 57 przedmiotów wykonanych technikami krzemieniarskimi (tabela 1) i 10 innych zabytków kamiennych. Należy zaznaczyć, iż część z nich była wzmiankowana we wstępnym komunikacie z badań autorstwa Wojciecha Blajera; jeden umieszczony jest na rycinie 4 w tej pracy (Blajer 1998, ryc. 4:1). Nie miałem możliwości oglądu i analizy 4 zabytków krzemieniarskich i jednego rozcieracza kamiennego (nie zostały one uwzględnione w zestawieniu w tabeli 1). Dwa z nich naszkicowano na ryc. 4 w cytowanej wyżej pracy (Blajer 1998, ryc. 4:2,3). Cytowane ryciny sugerują, że również „siekiery” to w istocie zaawansowane, niegładzone zaczątkowce siekier dwuściennych. Informacje o tych artefaktach umieszczono w części materiałowej niniejszego opracowania. Zawierają one dosłowne opisy z metryczek wykonanych przez Wojciecha Blajera.

2. MATERIAŁY

Wykop X, ob. 8, PKW 138

Fragment odłupka częściowo korowego z krawędziową piętką i płaskim sęcziem, długość 28 mm, szerokość 34 mm, grubość 13 mm, waga 9 g, krzemień czekoladowy jasny, PKW 138; fragment bardzo mocno przepalonego skruszonego odłupka, największy wymiar 19 mm, waga 1 g, surowiec nieokreślony.

Materiał luźny, 2982 MRP

Odłupek z jedną krawędzią regularnie retuszowaną na stronie górnej, krawędź przeciwstawna wyświecona przy podstawie i w części przysęczkowej, wymiary 31×24×4 mm, krzemień świeciechowski; łuska, krzemień świeciechowski, okruch ze śladami łuszczenia, wymiary 36×29×14, waga 8 g, krzemień świeciechowski; fragment

* Instytut Archeologii UR, ul. Moniuszki 10, 35-015 Rzeszów; e-mail: a.pelisiak@gmail.com; ORCID: 0000 0001 9870 9656

Tabela 1. Struktura typologiczno-surowcowa inwentarza krzemieniarskiego z Wysokiej 1 (badania 1995). 1 – krzemień świciechowski, 2 – krzemień gościeradowski, 3 – krzemień ożarówski, 4 – krzemień czekoladowy, 5 – krzemień wołyński, 6 – krzemień pasiasty, 7 – krzemień jurajski podkrakowski, 8 – krzemień jurajski odmiany G, 9 – krzemień kredowy narzutowy, 10 – margiel krzemionkowy lub czert, 11 – krzemień przepalony, nieokreślony
Table 1. Typological and raw material structure of the flintworking inventory from Wysoka 1 (research 1995). 1 – Świeciechów flint, 2 – Gościeradów flint, 3 – Ożarów flint, 4 – Chocolate flint, 5 – Volyn flint, 6 – Striped flint, 7 – Jurassic flint of Kraków region, 8 – Jurassic flint of G type, 9 – Cretaceous erratic flint, 10 – siliceous marl or chert, 11 – burnt flint, undefined

Rodzaj zabytku	Surowce											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	=
Rdzenie							1					1
Okruchy złuszczone	2			2				1				5
Odlupki	3	1	1	4	1	1		1		1	4	17
Łuski	2			1			1		1			5
Wióry od rdzeni jednopiętowych	3											3
Odlupki gładzone z siekier	3									2		5
Wiórowiec zbieżny	1											1
Wióry retuszowane	1			1								2
Odlupki retuszowane	1											1
Przekłuwacz+drapacz wiórowy										1		1
Nóż tylcowy	1											1
Półwytwory siekier dwuściennych	1											1
Siekierki dwuścienne i ich fragmenty	2				1					3		6
Fragmenty nieokreślonych narzędzi bifacjalnych				1								1
Łuszcznie	3				1							4
Fragmenty nieokreślonych narzędzi	1				1						1	3
Suma	24	1	1	9	4	1	2	2	1	7	5	57

odłupka z powierzchnią naturalną, krzemień świciechowski, wymiary 26×18×9 mm, łuska, krzemień kredowy narzutowy; okruch negatywowy, krzemień jurajski G (?).

Wykop I, głębokość 0–35 cm

Fragment prawdopodobnie kulistego rozcieracza kamiennego, wymiary: 55×43×14 mm, waga 36 g, PKW 3.

Wykop I, głębokość ok. 40 cm

Wiórowiec zbieżny (grocik, ostrze narzędzia tnącego lub przekłuwacz), z krawędziami bocznymi retuszowanymi obustronnie, wykonany z regularnego, lekko podgiętego wióra, wierzchołek ukruszony, piętka wióra, która jest podstawą narzędzia jest krawędziowa, ścienniona, na stronie dolnej wyświecona, co sugeruje umieszczenie oprawy, długość 52 mm, szerokość 16 mm, grubość 6 mm, waga 6 g, krzemień świciechowski, PKW 2 (ryc. 3:1).

Wykop I, głębokość 40–50 cm

Fragment regularnego wióra z krawędziami nieregularnie retuszowanymi na stronie górnej, wymiary zachowanego fragmentu: długość 24 mm, szerokość 20 mm, grubość 3 mm, waga 2 g, krzemień świciechowski, PKW 5.

Wykop I, głębokość 60 cm, przy profilu SW

Część przypiętkowa i środkowa regularnego, lekko podgiętego wióra od rdzenia jednopiętowego, piętka krawędziowa, sęczone wypukły ze skazą, krawędzie wyszczerbione (retusz użytkowy?), długość 42 mm, szerokość 16 mm, grubość 3 mm, waga 3 g, krzemień czekoladowy ciemny, PKW 18 (ryc. 3:3).

Wykop II, hałda

Fragment łuszcznia lub skruszony fragment ostrza siekiery dwuściennego, wymiary 34×20×17 mm, waga 9 g, krzemień świciechowski, PKW 58.

Wykop II, część N, głębokość 60–80 cm

Łuszcznie dwubiegunowy z jednym biegunem ostrym, drugim tępym, ze skruszonego, częściowo korowego odłupka, wymiary 35×27×11 mm, waga 9 g, krzemień świciechowski, PKW 26.

Wykop II, część NW, głębokość 65–85 cm

Fragment odłupka, krzemień czekoladowy, PKW 40A.

Wykop II, część NE, głębokość 20–40 cm

Fragment odłupka z piętka krawędziową, wymiary 13×20×3 mm, krzemień ożarówski, PKW 45.

Wykop II, głębokość 45–70 cm

Fragment odłupka, wymiary 26×37×6 mm, waga 8 g, krzemień pasiasty w typie Borownia (025); 1 fragment odłupka kamiennego PKW 10.

Wykop II, część SE, głębokość 60–80 cm

Fragment przekłuwacza z regularnego wióra od rdzenia jednopiętowego, żądło uformowane starannym retuszem obustronnym obu krawędzi wióra, częściowo odłamane, podstawa (piętka wióra) retuszowana fragmentarycznie na stronie górnej do postaci lekko skośnego, zaokrąglonego drapiska, długość 45 mm, szerokość 23 mm, grubość 7 mm, waga 7 g, krzemień wołyński, PKW 51 (ryc. 3:4).

Wykop II, część W, głębokość ok. 60–70 cm

Zaawansowany półwytwór dwuściennej siekiery soczewkowej, brak śladów gładzenia, brak śladów użytkowania; obuch jest zaokrąglony, zwężony i ścieniony uformowany odbiciami obustronnymi, ściany boczne wypukłe, krawędzie boczne regularne uformowane retuszem obustronnym, wyrównane drobnym retuszem przykrawędnym, ostrze zaokrąglone, regularne, równe, uformowane regularnym, płaskim retuszem przykrawędnym (okaz przygotowany do gładzenia), długość 106 mm, szerokość ostrza 54 mm, szerokość w części środkowej 51 mm, szerokość przy obuchu 31 mm, grubość w części środkowej 30 mm, waga 164 g, krzemień świeciechowski, PKW 11 (ryc. 1:1).

Wykop IIA, głębokość 45–65

Fragment odłupka gładzonego, wymiary 16×21×4 mm, waga 1 g, krzemień świeciechowski, PKW 66.

Wykop IIA, głębokość 80–100 cm

Fragment skruszonego odłupka, wymiary 21×27×7 mm, waga 2 g, krzemień przepalony, czekoladowy; fragment skruszonego, nieokreślonego narzędzia, krzemień wołyński, PKW 71.

Wykop IIA, głębokość 60–80 cm

Okruch kamienny, średnica 24 mm, waga 2 g, PKW 71.

Wykop III, głębokość 10–16 cm, „17,60 m od początku wykopu”

Kulisty rozcieracz kamienny, średnica 77 mm, PKW 21.

Wykop III, głębokość 40–60 cm

Naturalny okrucz kamienny, wymiary 46×54×8 mm, waga 27 g, PKW 37.

Wykop III, głębokość 80 cm

Fragment odłupka ze śladami gładzenia z gładzonej siekiery, długość 21 mm, szerokość 20 mm, grubość 5 mm, waga 1 g, krzemień świeciechowski, PKW 52.

Wykop IV

Fragment skruszonego, przepalonego odłupka, surowiec nieokreślony, PKW 40.

Wykop VA, dołek słupkowy (?)

Fragment odłupka, krzemień gościeradowski, PKW 68.

Wykop VII, głębokość 20–40 cm

Fragment nieregularnego odłupka, skruszony, być może z narzędzia rdzeniowego, największy wymiar 31 mm, waga 3 g, popielato-szary krzemionkowy lub czert, PKW 83.

Wykop VII, głębokość 40–60 cm

Fragment całkowicie starannie gładzonego kamiennego narzędzia asymetrycznego z wywierconym otworem, długość 56 mm, szerokość 36 mm, grubość 28 mm, waga 116 g, PKW 84 (wczesny neolit); fragment dwustronnie gładzonego kamienia, wymiary 66×53×55 mm, waga 201 g, PKW 84; fragment odłupka korowego, wymiary: 26×42×6 mm, waga 5 g, krzemień jurajski odmiany G; odłupek, prawie prosty w profilu, piętka skruszona, surowiec nieokreślony, wymiary 51×28×8 mm, waga 6 g; skruszony okrucz, wymiary 25×23×9 mm, waga 6 g, krzemień czekoladowy; łuszczeń dwustronny, dwubiegunowy, bieguny ostre, długość 37 mm, szerokość 17 mm, grubość 9 mm, waga 7 g, krzemień świeciechowski.

Wykop VII, głębokość 60–100 cm

Fragment skruszonego, nieokreślonego, lekko przepalonego narzędzia, krzemień świeciechowski, wymiary 12×37×7 mm, waga 2 g, PKW 91.

Wykop VIII, głębokość 15–35 cm

Fragment rozcieracza kamiennego, największy wymiar 37 mm; część środkowa dużej soczewkowej, dwuściennej siekiery całkowicie gładzonej, fragment ten próbowano rdzeniować, o czym świadczą negatywy odbitych odłupków, długość 57 mm, szerokość 63 mm, grubość 21 mm, waga 81 g, popielato-żółto-szary margiel krzemionkowy (ryc. 2:1).

Wykop VIII, głębokość 30–50 cm

Łuszczeń dwustronny, dwubiegunowy z odłupka, bieguny ostre, wymiary 23×17×5 mm, waga 0,5 g, krzemień świeciechowski, PKW 102.

Wykop IX, głębokość 0–20 cm

Fragment przepalonego i skruszonego odłupka korowego, surowiec nieokreślony, PKW 106.

Wykop IX, głębokość 20–40 cm

Fragment spatynowanego odłupka korowego, wymiary 20×20×6 mm, waga 1 g, krzemień czekoladowy, PKW 108; odłupek jednokierunkowy z płaszczyzną, dziką piętą i jedną krawędzią naturalną, sęczonek wypukły z wyraźną wargą, długość 67, szerokość 52, grubość 6 mm, waga 12 g, krzemień świeciechowski, PKW 108 (ryc. 3:3).

Wykop IX, głębokość 40–60 cm

Fragment okrucza negatywowego, największy wymiar 13 mm, waga 1 g, krzemień świeciechowski, PKW 110.

Wykop X, głębokość 0–20 cm

1 przepalony i skruszony fragment nieokreślonego narzędzia, surowiec nieokreślony, PKW 107.

Wykop X, głębokość 20–40 cm

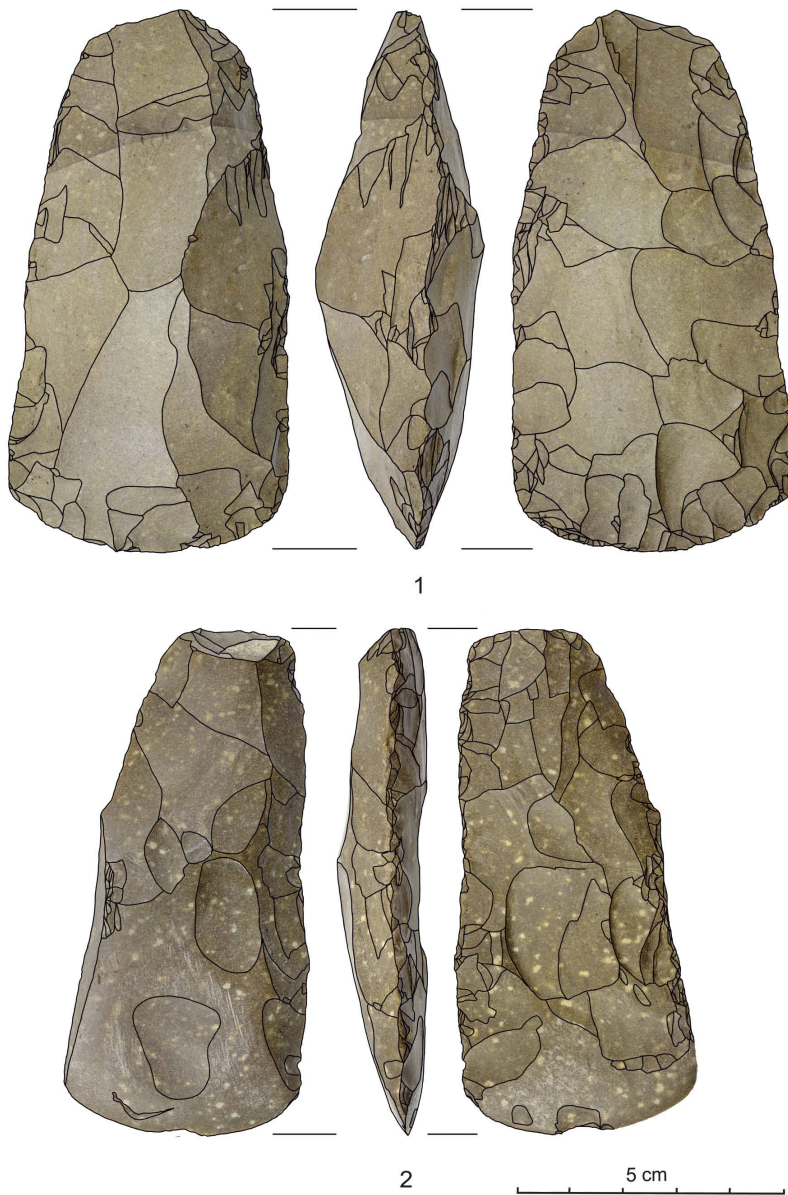
Przybuchowy fragment starannie gładzonej prawdopodobnie soczewkowej, dwuściennej siekiery, obuch zwężony i ścieniony, wymiary zachowanego fragmentu długość 28 mm, szerokość 35 mm, grubość 15 mm, waga 17 g, jasnobrązowy margiel krzemionkowy lub czert, PKW 109.

Wykop X, głębokość 40–60 cm

Odlupek kamienny, prawdopodobnie granit, wymiary 44×48×15 mm, waga 25 g, PKW 111.

Wykop X, głębokość 60–80 cm

Łuska, krzemień świeciechowski; częściowo korowy okrucz negatywowo, wymiary 42×44×19 mm, waga 29 g, krzemień jurajski podkrakowski; fragment odłupka z prawdopodobnie całkowicie



Ryc. 1. Wysoka, stan. 1, pow. łańcucki. 1, 2 – krzemień świciechowski. Zaawansowane półwytwory siekier dwuściennych. Fot. M. Czarnik
 Fig. 1. Wysoka, site 1, Łańcut dist. 1, 2 – Świciechów flint. Advanced half-products of bifacial axes. Photo M. Czarnik

gładzonej siekiery czworościennej, szaro-popielato-żółtawy margiel krzemionkowy lub czert, wymiary 30×37×6 mm, waga 6 g, PKW 112 (ryc. 2:3).

Wykop XIII, głębokość 20–40 cm

Fragment odłupka lub wióra, długość 16 mm, szerokość 14 mm, grubość 4 mm, waga 1 g, krzemień świciechowski, PKW 125.

Wykop XIII, głębokość 40–60 cm

Łuszczeń dwustronny, dwubiegunowy, bieguny ostre, wymiary 25×15×7 mm, waga 2 g, krzemień wołyński, PKW 129.

Obiekt 2, ćw. N, głębokość 45–70 cm

Część przypiętkowa regularnego wióra, pięćka wielościenna ze słabo zaznaczoną wargą, sęczonek rozlany ze skazą, długość zachowanego fragmentu 28 mm, szerokość 29 mm, grubość 6 mm, waga 5 g, krzemień świciechowski, PKW 146.

Obiekt 2, ćw. N, głębokość 90–105 cm

Fragment odłupka z gładzonej siekiery, wymiary 38×22×5 mm, waga 1 g, szaro-popielato-żółty margiel krzemionkowy lub czert, PKW 151.

Obiekt 2, ćw. E, głębokość 70–90 cm

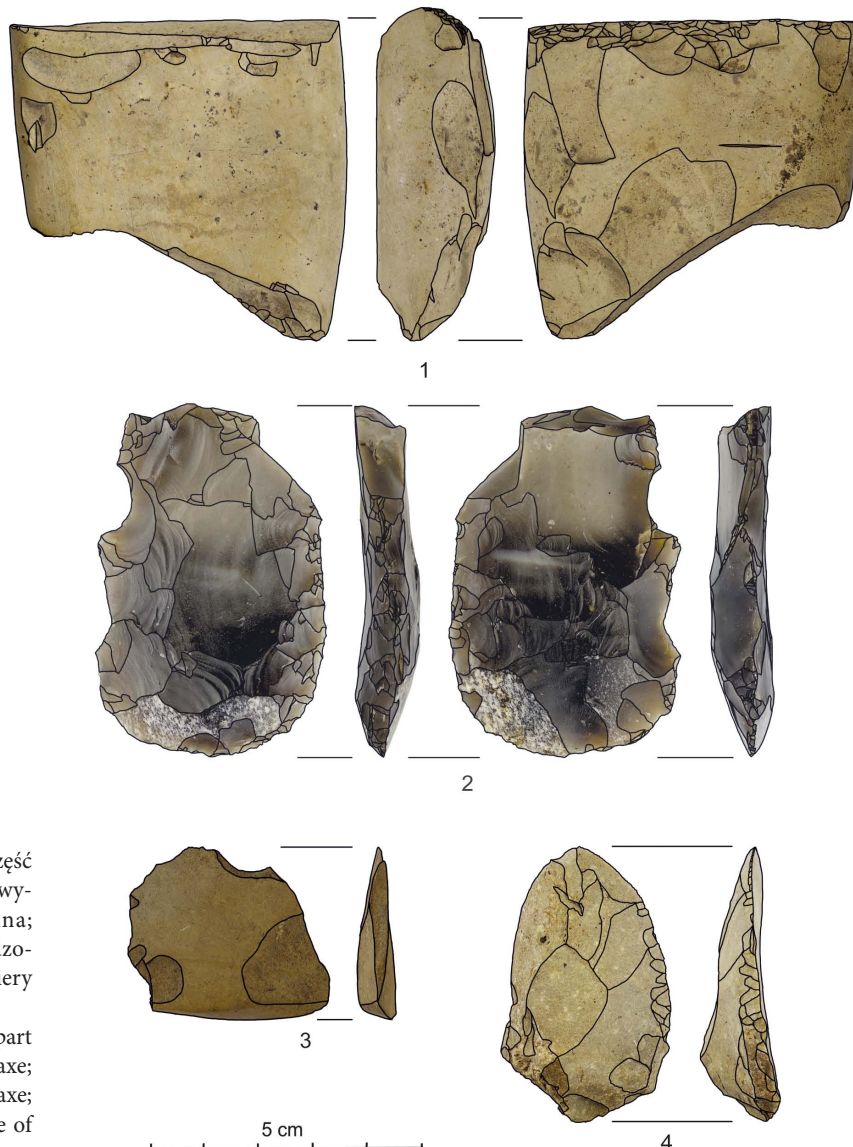
Mały, przyobuchowy fragment topora kamiennego, PKW 98.

Obiekt 2, ćw. S, głębokość 140 cm

Płaska, dwuścienna, soczewkowata siekiera wykonana prawdopodobnie z masywnego odłupka, ze zwężonym, ścienionym i zaokrąglonym obuchem, modyfikowana przez ścienienie obu ścian płaskim retuszem przykrawędniowym obustronnym, obuch uformowany retuszem obustronnym, krawędzie boczne regularne, ostrze starannie wyszlifowane, jedna ścianka boczna lekko wypukła, druga lekko wklęsła, ślady gładzenia widoczne są także na ścianach narzędzia (częściowo zostały zniesione zabiegami modyfikującymi), długość 92 mm, szerokość ostrza 42 mm, szerokość w części środkowej 36 mm, szerokość przy obuchu 22 mm, grubość 15 mm, waga 66 g, krzemień świciechowski, PKW 81 (ryc. 1:2).

Obiekt 2, ćwiartka W, głębokość 45–70 cm

Fragment odłupka z gładzonego ostrza siekiery, wymiary 13×33×5 mm, waga 0,5 g, szaro-ciemno-popielato-szary margiel krzemionkowy lub czert, PKW 145.



Ryc. 2. Wysoka, stan. 1, pow. łańcucki. 1 – część środkowa siekiery soczewkowatej; 2 – wyeksploatowana siekiera dwuścienna; 3 – fragment odłupka z siekiery gładzonej; 4 – nóż tyłkowy z odłupka z siekiery gładzonej. Fot. M. Czarnik

Fig. 2. Wysoka, site 1, Łańcut dist. 1 – central part of the lenticular axe; 2 – used bifacial axe; 3 – fragment of a flake from a polished axe; 4 – a backed knife made from a flake of a polished axe. Photo M. Czarnik

Obiekt 2, głębokość 90–100 cm

Łuska, krzemień czekoladowy; nieregularny wiórek częściowo z powierzchnią naturalną, lekko podgięty w części wierzchołkowej, piętka krawędziowa, długość 38, szerokość 10, grubość 6 mm, krzemień świciechowski, PKW 101.

Obiekt 2 (wykop V+VA)

Fragment całkowicie zagładzonego odłupka z siekiery gładzonej, największy wymiar 22 mm, waga 1 g, krzemień świciechowski, PKW 76.

Wykop V, ob. 2, cz. E, głębokość 205–220 cm (dno obiektu)

1 skruszony okruch krzemienia czekoladowego ciemnego, wymiary: 20×18×7 mm, waga 1 g; 1 fragment nieokreślonego narzędzia bifacjalnego ze skruszoną krawędzią, wymiary 21×24×6 mm, waga 1 g, krzemień czekoladowy ciemny, PKW 140.

Wykop IV, obiekt 5, głębokość 230–250 cm

Fragment mocno wygładzonej kamiennej płyty szlifierskiej, wymiary: 81×69×23 mm, waga 224 g, PKW 148 (ryc. 3:6).

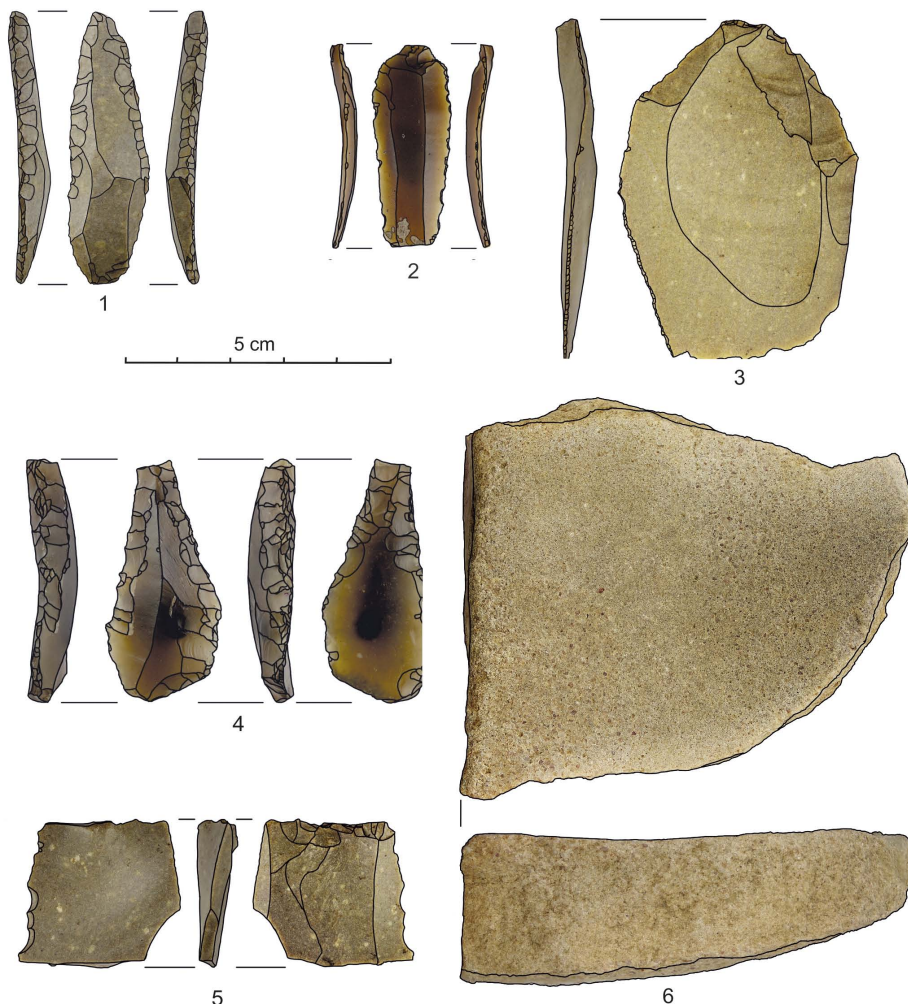
Wykop XI

Obiekt 9, głębokość 60–80 cm

Nóż tyłkowy z częściowo korowego odłupka z siekiery gładzonej z jedną krawędzią retuszowaną ostrząco na stronie górnej, tyłec ulokowany w części gładzonej ścianki siekiery, wymiary 52×32×12 mm, waga 17 g, krzemień świciechowski, PKW 119 (ryc. 2:4); skrajnie wyeksploatowana siekiera dwuścienna z zachowanymi szlifowanymi fragmentami ostrza, obuch odłamany, boki ścienione, retuszowane obustronnie płasko, przykrawędnie i powierzchniowo ostrząco, do uformowania ostrej regularnej krawędzi, w ostatniej fazie okaz mógł być wykorzystywano jako bifacjalne narzędzie nożowe, zachowane wymiary: długość 64 mm, szerokość 42 mm, grubość 11 mm, waga 36 g, krzemień wołyński, PKW 119 (ryc. 2:2).

Obiekt 9, głębokość 80–100 cm

Część środkowa regularnego wióra z jedną krawędzią regularnie retuszowaną na stronie górnej, wyświeconą na stronie dolnej, długość 33 mm, szerokość 26 mm, grubość 5 mm, waga 4 g, krzemień świciechowski, PKW 122.



Ryc. 3. Wysoka, stan. 1, pow. łańcucki. 1 – wiórowiec zbieżny (grot), 2 – fragment wióra z retuszem użytkowym, 3 – odłupek, 4 – przekłuwacz ze złamanym żądłem; 5 – fragment wióra, 6 – fragment płyty szlifierskiej. Fot. M. Czarnik

Fig. 3. Wysoka, site 1, Łańcut dist. 1 – convergent blade (point), 2 – fragment of blade with retouching, 3 – flake, 4 – piercer with a broken spine; 5 – fragment of a blade, 6 – a fragment of a grinding plate. Photo M. Czarnik

Wykop XI, obiekt 9, głębokość 120–140 cm

Skrajnie wyeksploatowany rdzeń odłupkowy z wielokrotnie zmienioną orientacją, z częściowo zachowanymi powierzchniami korowymi, pięty w ostatniej fazie rdzeniowania krawędziowe, skruszone, wymiary: 47×53×38 mm, waga 97 g, krzemień jurajski podkrakowski, PKW 141.

Zabytki niedostępne do oglądu i analizy. Oryginalne informacje z metryczek wykonanych przez Wojciecha Blajera w trakcie badań wykopaliskowych w 1995 roku.

Wykop IA, z hałdy, głębokość 0–40 cm, „1 uszkodzona siekierka z krzemienia nakrapianego”, „kultura mierzanowicka?”, PKW 48.

Wykop II, część W, głębokość ok. 60–70 cm, „1 siekierka krzemienienna z surowca nakrapianego”, „kultura mierzanowicka”, PKW 12.

Wykop II, część W, głębokość ok. 60–70, cm, „1 siekierka z krzemienia nakrapianego”, „kultura mierzanowicka”, PKW 13.

Wykop IV, m.b. 17,65, 0,15 m od ściany SW, głębokość ok. 55–60 cm, „1 rozcieracz lub tłuk kamienny”.

Wykop VIII, głębokość ok. 60 cm, „siekierka krzemienienna”, „kultura mierzanowicka”, PKW 99.

3. DYSKUSJA

W analizowanym inwentarzu da się wyodrębnić dwie części odmienne chronologicznie: neolityczną oraz młodszą, związaną z wczesną epoką brązu. W pierwszej z nich lokują się formy typowe dla krzemieniarstwa młodszej epoki kamienia, tj. wióry i narzędzia wykonane z wiórów, a być może i wyeksploatowany rdzeń z krzemienia jurajskiego podkrakowskiego (por. np. Balcer 1983; Wąs 2021). Materiały te, na stanowisku Wysoka 1, można łączyć z nielicznymi fragmentami ceramiki kultury malickiej. Neolityczną ich metrykę, w ogólny sposób, sugerował Wojciech Blajer: „kilka ułamków ceramiki wydaje

się pochodzić z młodszej epoki kamienia (kultura lendzielsko-polgarska?)” (Blajer 1998, 69). Drugą, znacznie liczniejszą grupę materiałów wykonanych technikami krzemieniarstwu tworzą formy bifacjalne i część narzędzi odłupkowych, które są ważnym wyróżnikiem krzemieniarstwa wczesnej epoki brązu na ziemiach polskich i znajdują swoje odpowiedniki w różnych regionach zasiedlonych przez społeczności kultury mierzanowickiej – zarówno w materiałach z osad (np. Balcer 1997; Bargieł, Libera 2002; Budziszewski 1991; Jarosz, Mazurek 2020; Jarosz et al. 2018; Kadrow, Machnik 1997; Kopacz

1976; Koperski, Kostek 1998; Machnik 1977; 1978; Machnikowie, Kaczanowski 1987; Madej, Valde-Nowak 2020; Pelisiak 1988; 1991; Pelisiak, Rybicka 2013; Valde-Nowak 2000; 2003; Valde-Nowak, Gancarski 1999; Wilczyński 2015), jak i w grobach (np. Baczyńska 1994; Bąbel 2013; Jarosz et al. 2018). Należy dodać, iż podobne materiały odkryto na tym stanowisku w trakcie późniejszych badań, przeprowadzonych pod kierunkiem Pawła Madeja (Madej, Valde-Nowak 2020, 99–105).

Z trzech półwytworów siekier przedstawionych w publikacji Wojciecha Blajera (Blajer 1998, ryc. 4), tylko pierwszy zabytek, na tej rycinie oznaczony numerem 1, był dostępny do analizy. Jest to zaawansowany półwytwór bez śladów gładzenia. Na podstawie zapisów w polowej księdze wpływów oraz cytowanych szkiców, można wnosić, że również te okazy to zaawansowane półwytwory, a raczej niewykończone, niegładzone siekiery dwuścienne. Odkrycie ich praktycznie obok siebie może być przesłanką sugestii, iż był to pierwotnie skład niewykończonych narzędzi dostarczonych do osady, przygotowanych do gładzenia. To, że wszystkie wykonano z krzemienia świciechowskiego może oznaczać, iż sprowadzono je nie tylko z jednego regionu pracownianego (por. Bargieł 2002; Bargieł, Libera 2002), ale wręcz z jednej pracowni, gdzie wykonywano siekiery dwuścienne.

Siekiera z margla krzemionkowego lub czertu (o klasyfikacji i identyfikacji tych surowców, por. Pelisiak 2020; 2022; Pelisiak, Dębiec 2022) ma cechy narzędzia dwuściennego, zatem kontekst materiałów kultury mierzanowickiej wskazuje na taką jej afiliację kulturową. Tutaj mamy do czynienia z przejawem naprawy takich narzędzi, a także, po ustaniu ich podstawowej funkcji, z wykorzystaniem jako surowca z próbami rdzenia. Z takim postępowaniem mamy również do czynienia w przypadku noża z tyłcem, wykonanego z odłupka z gładzonej siekiery z krzemienia świciechowskiego.

Pozostałe przedmioty kamienne odkryte w 1995 roku na stanowisku Wysoka 1 wpisują się w różnorakie wykorzy-

stywanie takich artefaktów na osadach z wczesnej epoki brązu. Banalną formą są kuliste rozcieracze. Okruchy kamienne mogą pochodzić z różnych, zniszczonych narzędzi. Z drugiej strony może to być surowiec stosowany jako domieszka masy ceramicznej (szczególnie czerwony granit). Formą szczególną jest fragment płytki szlifierskiej. Analizując go w kontekście niewykończonych siekier z krzemienia świciechowskiego, sugestia, iż może to być fragment narzędzia związanego z ich gładzeniem oraz naprawą innych siekier, jest – jak sądzę – w pełni uzasadniona.

W trakcie badań przeprowadzonych w 1995 roku odkryto jeden okruczek negatywowo z krzemienia jurajskiego odmiany G. Typologicznie okaz ten można uznać za niecharakterystyczny. Surowiec ten był wykorzystywany głównie w późnym neolicie, a jego szczególna kariera przypada na kulturę badeńską i zbadenizowany późny okres kultury pucharów lejkowatych (np. Baczyńska 2000; Bober 1993; Godłowska 1986; Kaczanowska 1982/1983; Kopacz, Pelisiak 1990; 1992; Pelisiak 2008). Jest on również rejestrowany w inwentarzach kultury ceramiki sznurowej (np. Włodarczak 2006, 21, 23; Jarosz et al. 2009; Valde-Nowak 1988), kultury pucharów dzwonowatych (np. Budziszewski, Włodarczak 2010, 46, 66, 69, tabl. XXIX) oraz we wczesnej epoce brązu, w tym przypadku również na stanowiskach karpaccich i podkarpaccich (np. Valde-Nowak 1988, 145–147; 1999; 2000; Madej, Valde-Nowak 2020). Odkrycie wspomnianego zabytku w kontekście materiałów kultury mierzanowickiej sugeruje jego związek z ludnością wczesnobrązową z tej osady.

Podobnie rzecz się ma z odłupkiem z krzemienia ożarowskiego (surowiec ten był wykorzystywany głównie we wczesnej epoce brązu; Budziszewski et al. 2020) oraz z odłupkiem z krzemienia pasiastego. Ten zabytek jest wykonany z surowca w typie Borownia, a surowce z tej strefy kopalniano-pracownianej były wykorzystywane we wczesnym okresie epoki brązu (Lech 2020).

4. PODSUMOWANIE

Omawiany inwentarz oraz materiały z Wysokiej 1 opublikowane przez Pawła Madeja i Pawła Valde-Nowaka (Madej, Valde-Nowak 2020) są dobrą ilustracją krzemieniarstwa lokalnego ugrupowania ludności kultury mierzanowickiej. Interesującą cechą analizowanego inwentarza jest zróżnicowanie surowcowe przy dominacji przedmiotów wykonanych z krzemienia świciechowskiego. Druga ważna cecha dotyczy siekier wykonanych z tego surowca. Należy sądzić, iż znaczna ich część (a może wszystkie) ludność kultury mierzanowickiej sprowadzała do tej osady w postaci zaawansowanych zaczątkowców, czy wręcz niewykończonych narzędzi. Tutaj nadawano im ostateczną postać poprzez szlifowanie ostrzy i wybranych, innych części. Wszystkie lub prawie wszystkie przedmioty wykonano ze skał krzemionkowych (poza łuską prawdopodobnie z krzemienia kredowego narzutowego i być może część okazów przepalonych i nieokreślonych pod względem surowcowym). Ich złoża (krzemienie jurajski podkrakowski, jurajski odmiany G, świciechowski, gościeradowski, ożarowski, czekoladowy,

pasiasty, wołyński) lokują się w odległości od kilkudziesięciu do kilkuset kilometrów w linii prostej (bliżej są złoża margli krzemionkowych i czertu; Pelisiak 2020; 2022; Pelisiak, Dębiec 2022). Praktycznie brak surowców lokalnych skutkowało reutilizacją narzędzi oraz wykorzystywaniem zużytych lub uszkodzonych okazów jako potencjalne źródło surowca.

PODZIĘKOWANIA

Autor poczuwa się do miłego obowiązku serdecznego podziękowania prof. dr. hab. Wojciechowi Blajerowi, prof. dr. hab. Sylwestrowi Czopkowi oraz dr. Joannie Adamik-Proksie za udostępnienie materiałów, zaproszenie mnie do opracowania tego bardzo interesującego inwentarza oraz przekazanie wielu informacji o tym stanowisku, a Panu mgr. Michałowi Czarnikowi również za wykonanie fotografii zabytków i ich obróbkę techniczną.

WYKAZ CYTOWANYCH PUBLIKACJI

- Adamik-Proksa J. 2022. Wielokulturowe stanowisko w Wysokiej, stan. 1, pow. łańcucki – wyniki badań sondażowych z 1995 roku (analiza obiektów nieruchomych i źródeł ceramicznych). *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 43, 29–72.
- Baczyńska B. 1994. *Cmentarzysko kultury mierzanowickiej w Szarbi, woj. kieleckie. Studium obrządku pogrzebowego*. Kraków: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Baczyńska B. 2000. Obiekt gospodarczy kultury badeńskiej odkryty z pełnym wyposażeniem w Szarbi Zwierzynieckiej, gm. Skalbmierz. *Sprawozdania Archeologiczne* 52, 113–129.
- Balcer B. 1997. Osada kultury mierzanowickiej na stanowisku 1 w Mierzanowicach. *Wiadomości Archeologiczne* 42/2, 175–212.
- Balcer B. 1983. *Wytwórczość narzędzi krzemienych w neolicie ziem Polski*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Bargieł B. 2002. Stan badań nad wykorzystywaniem krzemienia świeciechowskiego w późnym neolicie i epoce brązu w Polsce południowo-wschodniej (zarys problematyki). W: B. Matraszek, S. Sałaciński (red.), *Krzemień świeciechowski w pradziejach. Materiały z konferencji w Ryńi, 22–24.05.2000*, 123–140. Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Bargieł B., Libera J. 2002. Z badań nad produkcją siekier dwuściennej z krzemienia świeciechowskiego i gościeradowskiego. *Przegląd Archeologiczny* 50, 5–43.
- Bąbel J.T. 2013. *Cmentarzyska społeczności kultury mierzanowickiej na Wyżynie Sandomierskiej. Część 2. Źródła*, Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego, Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Blajer W. 1998. Wysoka gm. Łañcut, woj. Rzeszowskie, stan. 1. *Rocznik Przemyski* 34(3), *Archeologia*, 67–71.
- Bober J. 1993. Osada kultury ceramiki promienistej w Krakowie-Nowej Hucie-Mogile, w rejonie Kopca Wandy. Część I – Materiały. *Materiały Archeologiczne Nowej Huty* 16, 7–53.
- Budziszewski J. 1991. Krzemieniarstwo ludności Wyżyny Środkowomłopolskiej we wczesnej epoce brązu. W: J. Gurba (red.), *Schyłek neolitu i wczesna epoka brązu w Polsce południowo-wschodniej*, 181–208, Lublin.
- Budziszewski J., Gruzdz W., Włodarczak P. 2020. Datowanie absolutne i ich prahistoryczny kontekst. W: W. Brzeziński (red.), *Kopalnia krzemienia na stanowisku „Za garnarzami” w Ożarowie*, 247–254, Warszawa: Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie, Wydawnictwo Naukowe – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Budziszewski J., Włodarczak P. 2010. *Kultura pucharów dzwonołatych na Wyżynie Małopolskiej*. Kraków: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.
- Godłowska M. 1986. Neolityczne osadnictwo na stanowisku 76 w Krakowie Nowej Hucie-Branicach. *Materiały Archeologiczne Nowej Huty* 10, 7–40.
- Jarosz P., Mazurek M. 2020. *Stanowiska 24, 25 i 27 w Mirocinie, gm. Przeworsk. Osadnictwo z wczesnego okresu epoki brązu (= Via Archaeologica Ressoviensis 16)*. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.
- Jarosz P., Mazurek K., Szczepanek A. 2018. *Dobkowice, stanowiska 37 i 39. Osady kultury mierzanowickiej na Podgórzu rzeszowskim*. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.
- Jarosz P., Tunia K., Włodarczak P. 2009. Burial mound No. 2 in Małyce, the district of Kazimierza Wielka. *Sprawozdania Archeologiczne* 61, 175–231.
- Kaczanowska M. 1982/1983. Z badań nad przemysłem krzemiennym kultury ceramiki promienistej. *Acta Archaeologica Carpathica* 22, 65–95.
- Kadrow S., Machnik J. 1997. *Kultura mierzanowicka. Chronologia, taksonomia i rozwój przestrzenny*. Kraków: Wydawnictwo Oddziału Polskiej Akademii Nauk.
- Kopacz J. 1976. Wstępna charakterystyka technologiczno-typologiczna wczesnobrązowego przemysłu krzemienno-żelaznego z Iwanowic, woj. Kraków. *Archeologia Polski* 21/1, 85–107.
- Kopacz J., Pelisiak A. 1990. Z badań nad rejonem pracowniano-osadniczym nad Krztynią. Huta Szklana, woj. Częstochowa, stan. 1B. *Sprawozdania Archeologiczne* 41, 125–145.
- Kopacz J., Pelisiak A. 1992. Z badań nad wykorzystaniem krzemienia jurajskiego odmiany G w neolicie. *Sprawozdania Archeologiczne* 44, 109–116.
- Koperski A., Kostek A. 1998. Zespół zabytków kultury mierzanowickiej na st. 5 w Kańczudze, woj. Przemyskie. *Rocznik Przemyski* 34 (3), 37–43.
- Lech J. 2020. Borownia. Prehistoryczna kopalnia krzemienia paśsiastego z listy światowego dziedzictwa. *Przegląd Archeologiczny* 68, 199–276.
- Machnik J. 1977. *Frühbronzezeit Polens (Übersicht über die Kulturen und Kulturgruppen)*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Machnik J. 1978. Wczesny okres epoki brązu. W: A. Gardawski, J. Kowalczyk (red.), *Wczesna epoka brązu. Prahistoria Ziemi Polskich* 3, 9–136. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk: Ossolineum.
- Machnikowie A. i J., Kaczanowski K. 1987. *Osada i cmentarzysko z wczesnego okresu epoki brązu na „Górze Klin” w Iwanowicach*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Ossolineum.
- Madej P., Valde-Nowak P. 2020. *Kultura mierzanowicka w karpaccim dorzeczu Wisły*. Krosno: Muzeum Podkarpackie w Krośnie.
- Pelisiak A. 1988. Neolityczne i wczesnobrązowe materiały ze stanowiska 1 w Bonowicach, województwo Częstochowa. *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, seria archeologiczna* 33, 49–68.
- Pelisiak A. 1991. Osada z początków epoki brązu w Sięganowie (stan. 3), woj. Sieradz. *Sprawozdania Archeologiczne* 43, 153–165.
- Pelisiak A. 2008. The Jurassic flint type G in Central Europe in the Late Neolithic (3100–2300 BC). In: M. Furholt, M. Szymt, A. Zastawny (eds.), *The Baden Complex and the Outside World*, 147–154. *Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa* 4. Bonn: Habelt.
- Pelisiak A. 2020. Surowce krzemionkowe ze wschodniej części polskich Karpat. Rezultatu ostatnich badań. W: J. Gancarski (ed.), *Epoka kamienia w Karpatach*, 249–272. Krosno: Muzeum Podkarpackie w Krośnie.
- Pelisiak A. 2022. Mapping Natural Exposures of Siliceous Marls and Cherts as Potential Zones of Raw Material Acquisition. The Case of the Eastern Polish Carpathian Foothills and the Rzeszów Settlement Region (SE Poland) in the Neolithic and Bronze Age. Preliminary Results. *Archaeologia Polona* 60, 149–161.

Pelisiak A., Dębiec M. 2022. Searching for siliceous Marl and Chert Exposures as Potential Zones of Lithic Raw Material Acquisition in the Early Neolithic. The Case of the Dynów Foothills and the Rzeszów-Łańcut Settlement Region (SE Poland). In: M. Dębiec, J. Górski, J. Müller, M. Nowak, A. Pelisiak, T. Saile, P. Włodarczak (eds.), *From Farmers to Heroes? Archaeological Studies in Honor of Sławomir Kadrow. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie* 376, Lehrstuhl für Ur- und Frühgeschichte der Universität Regensburg, Verlag Dr. Rudolf Habelt GMBH, 65–71. Bonn.

Pelisiak A., Rybicka M. 2013. *Stanowisko 158 w Jarosławiu, woj. podkarpackie. Część I. Kultura malicka i kultura mierzanowicka (= Via Archaeologica Ressoviensia 3)*. Rzeszów: Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego.

Valde-Nowak P. 1988. *Etapy i strefy zasiedlenia Karpat polskich w neolicie i na początku epoki brązu*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Ossolineum.

Valde-Nowak P. 1999. Zabytki krzemieniarskie ze stanowiska 5 w Sieteszy, gm. Kańczuga, woj. podkarpackie. *Rocznik Przemyski* 35(2), 59–66.

Valde-Nowak P. 2000. Zabytki kamienne ze stanowiska 5 w Sieteszy pow. Przeworsk. Badania w 1999 roku. *Rocznik Przemyski* 36(1), 33–36.

Valde-Nowak P. 2003. Zabytki kamienne z Sieteszy, woj. podkarpackie, stan. 5 – badania 2000 r., *Rocznik Przemyski* 39(2), 59–62.

Valde-Nowak P., Gancarski J. 1999. Bronzezeitliche Spaltindustrie der Pleszów – und der Otomani-Füzesabony-Kultur aus den Siedlungen Trzcinica und Jasło, Ein Überblick. W: J. Gancarski (red.) *Kultura Otomani-Füzesabony – rozwój, chronologia, gospodarka*, 181–200, Krosno: Muzeum Podkarpackie w Krośnie.

Wąs M. 2021. Early Neolithic Flint Assemblages from the Targowisko Settlement Region. *Analecta Archaeologica Ressoviensia* 16, 43–62.

Wilczyński J. 2015. Kamienny materiał zabytkowy odkryty w obiektach kultury mierzanowickiej na stanowisku Targowisko 10, 11 pow. wielicki. W: J. Górski, P. Jarosz (red.), *Wielofazowe osady kultury mierzanowickiej w Targowisku i Zakrzowcu na Pogórzu Wielickim. (= Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce)*, 141–157. Kraków: Krakowski Zespół do Badań Autostrad.

Włodarczak P. 2006. *Kultura ceramiki sznurowej na Wyżynie Małopolskiej*. Kraków: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.

Andrzej Pelisiak

Chipped stone material from Wysoka 1, Łańcut district (excavations 1995)

Summary

The subject of this study are flint materials discovered in the course of excavations carried out in 1995 under the direction of Wojciech Blajer. 57 artefacts uncovered in the features of the Mierzanowice culture and in the cultural layer were available for the research. The vast majority of them have features of the Early Bronze Age flintworking. These are bifacial forms, including axes and their semi-finished products,

a backed knife and flakes of polished axes. These materials were made mainly from Świeciechów flint. In addition, a few artefacts were made of blades with characteristics of the Neolithic flintwork. Since a few fragments of pottery sherds of the Malice culture were also discovered at this site, it is most likely that the Neolithic flint component should be associated with this culture.

